

VARIA

EETP Vol. 16, 2021, No. 4(62)
ISSN 1896-2327 / e-ISSN 2353-7787
DOI: 10.35765/eetp.2021.1662.10

Nadesłano: 1.10.2021
Zaakceptowano: 25.10.2021

Sugerowane cytowanie: Szczotka M., Szewczuk K. (2021). *Poziom rozwoju 6-letnich dzieci dwujęzycznych w placówce wychowania przedszkolnego – studium przypadku*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, vol. 16, nr 4(62), s. 145-165.
DOI: 10.35765/eetp.2021.1662.10

Martyna Szczotka

ORCID: 0000-0003-0302-2961
Akademia Ignatianum w Krakowie

Katarzyna Szewczuk

ORCID: 0000-0003-1914-6600
Akademia Ignatianum w Krakowie

Poziom rozwoju 6-letnich dzieci dwujęzycznych w placówce wychowania przedszkolnego – studium przypadku

The Level of Development of 6-year-old Bilingual Children in a Preschool Education Institution – a Case Study

SŁOWA KLUCZE ABSTRAKT

wychowanie dwujęzyczne, bilingwizm, dwujęzyczność dziecięca typu sukcesywnego, język obcy, edukacja przedszkolna

Od pewnego czasu obserwujemy wzrost zainteresowania nauczaniem dwujęzycznym. Nasze członkostwo w Unii Europejskiej, korzystanie z najnowszych osiągnięć technologicznych i możliwość komunikowania się z całym światem w naturalny sposób wymuszają podniesienie kompetencji lingwistycznych.

Artykuł porusza zagadnienia związane z dwujęzycznością dzieci przedszkolnych. W literaturze możemy spotkać wiele odmian bilingwizmu, stąd przedmiotem niniejszych rozważań jest dwujęzyczność dziecka typu sukcesywnego (Wróblewska-Pawlak: 90), polegająca na wprowadzeniu drugiego języka do repertuaru językowego dziecka w czasie, gdy zaczęło już ono komunikować się w języku pierwszym. Natomiast celem badań uczyniono poznanie poziomu rozwoju poznawczego oraz emocjonalno-społecznego dziecka dwujęzycznego. W tym kontekście określono poziom rozwoju dzieci 6-letnich w wymienionych

wyżej obszarach, ze szczególnym uwzględnieniem stopnia rozwoju językowego. Główną metodą badawczą była metoda indywidualnych przypadków, w ramach której wykorzystano techniki obserwacji oraz analizy dokumentów. Badaniami objęto czworo 6-letnich dzieci (Paulina, Konrad, Kacper, Paweł), które od trzeciego roku życia uczęszczały do prywatnego, anglojęzycznego przedszkola „The Oxford Kids”, znajdującego się w Cieszynie. Wyniki badań ukazały, że poziom rozwoju badanych dzieci 6-letnich, w zależności od obszaru, można określić jako wysoki lub przeciętny. Zatem wczesny kontakt dziecka z językiem obcym nie przynosi negatywnych skutków i nie stanowi zagrożenia dla jego prawidłowego rozwoju. Nie stoi on również w sprzeczności wobec realizowania innych ważnych celów dydaktyczno-wychowawczych.

KEYWORDS ABSTRACT

bilingual education,
bilingualism,
successive children's
bilingualism,
foreign language,
preschool education

In recent years there has been an increasing interest in bilingual education. Poland's membership in the European Union, access to state of the art technology as well as the opportunities for communicating with the entire world seem to naturally boost the level of requisite linguistic competence.

The article explores the problems of bilingualism in preschool children. The literature on the subject lists several varieties of bilingualism and so the paper focuses on bilingualism in successive-type children (Wróblewska-Pawlak: 90), where a second language is introduced to the child's linguistic repertoire once communication in the first language has been established. Accordingly, the study aims to establish the levels of cognitive as well as social and emotional development in bilingual children. For this purpose, we determined the level of development in the above-mentioned areas in 6-year-old children, with special emphasis on language development. We relied on the individual case method as the principal research method, and we applied supported observation and document review as leading techniques. The study covered a group of four children: Paulina, Konrad, Kacper, and Paweł, who, since the age of 3, attended "The Oxford Kids" private English-speaking nursery located in Cieszyn, Poland. The study findings revealed that the level of development observed in children aged 6 can, depending on the area, be classified as high or average. Therefore, early contact with a foreign language has no negative impact on the child nor should it be seen as a threat to the child's normal development. Finally, it does not constitute an obstacle to achieving other important educational aims.

Wprowadzenie

Nauczanie języka angielskiego w wieku przedszkolnym ma na celu przede wszystkim motywowanie, zachęcanie, stwarzanie sytuacji sprzyjających odkrywaniu świata, jak i wykorzystywanie naturalnych predyspozycji dziecka do nabywania umiejętności językowych (por. <http://www.p118.przedszkola.net.pl/programy/program-nauczania-jezyka-angielskiego.html> [dostęp: 10.12.2019]). Głównym celem rozwijania umiejętności językowych jest więc kształtowanie osobowości, tolerancji i kultury dziecka, pogłębianie jego wiedzy o otaczającym je świecie oraz wspieranie rozwoju poznawczego i emocjonalnego wychowanka.

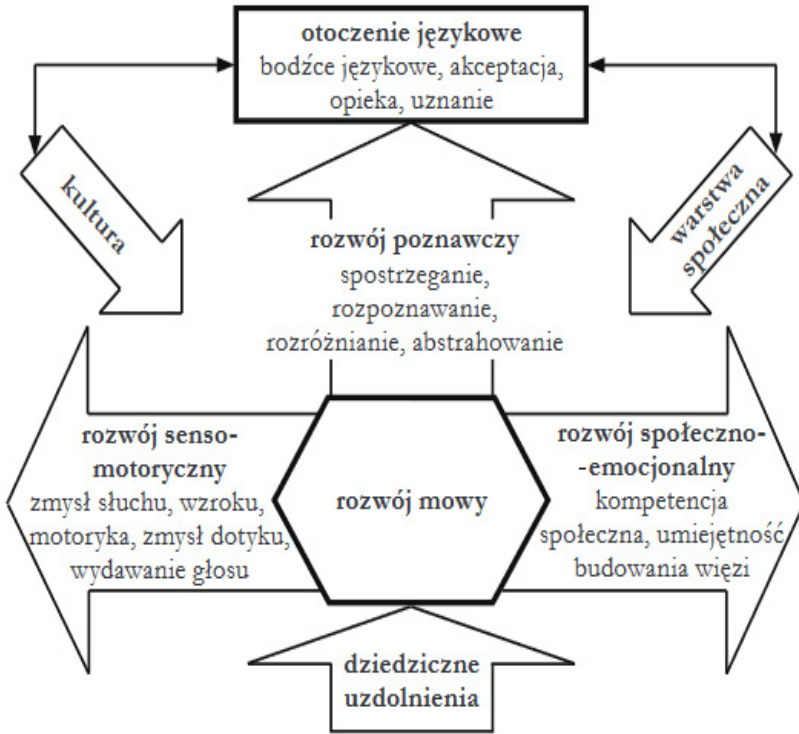
Dwujęzyczne wychowanie zakłada współistnienie dwóch języków w życiu jednego indywiduum (Olpińska-Szkiełko 2013: 77). Dlatego tok nauczania w przedszkolu dwujęzycznym powinien polegać na stosowaniu dwóch języków jako równorzędnych języków wykładowych oraz zakładać zdobycie szerokiej kompetencji komunikacyjnej i interkulturowej (Dakowska, Olpińska-Szkiełko 2014: 5) w zakresie języka ojczystego (pierwszego), jak i drugiego. Tworzenie programów nauczania dwujęzycznego oraz placówek wychowania dwujęzycznego jest bardzo istotne dla lepszego rozwoju i zaspokojenia potrzeb dzieci z rodzin dwujęzycznych, jak i dla dzieci, którym od najmłodszych lat wprowadza się drugi, obcy język.

Cele wychowawcze przedszkola dwujęzycznego nie różnią się niczym od celów przedszkola jednojęzycznego. Są one jedynie poszerzone o specyficzne cele językowe. Dzieci stykają się w przedszkolu z nowym językiem w codziennych sytuacjach, dlatego też cele językowe powinny być wplecione w ogólne cele dydaktyczno-wychowawcze przedszkola. Głównym celem wychowania dwujęzycznego jest wspomaganie rozwoju sprawności poznawczych i intelektualnych dziecka (*academic achievement*). Język pierwszy jest narzędziem przekazywania wiedzy, a rozwijająca się kompetencja w drugim języku jest efektem ubocznym rozwoju kognitywnego i wychowania dwujęzycznego. Wysiłki dzieci powinny więc być ukierunkowane na „*not getting the linguistic forms right, but rather understanding and being understood*” (Genesee 1991: 185). W ramach wychowania dwujęzycznego w polskim przedszkolu nie dąży się więc do osiągnięcia poziomu kompetencji drugiego języka porównywalnej lub nawet tożsamej z poziomem kompetencji rodzowitego mówcy tego języka, a nawet poziomu kompetencji osoby wychowującej się w środowisku dwujęzycznym. Osiągnięcie takiego poziomu kompetencji jest nierealne, nie jest także konieczne. Ważne jest natomiast, aby dzieci, jeżeli ich edukacja bilingwalna będzie kontynuowana w szkole dzięki formalnym zajęciom drugiego języka, udoskonaląły swoje umiejętności i osiągnęły poziom dwujęzyczności funkcjonalnej lub zbliżonej do zrównoważonej (Olpińska-Szkiełko 2013: 117).

Rozwój mowy dzieci dwujęzycznych

Rozwój mowy u dziecka wiąże się ściśle z jego rozwojem w innych sferach. Dziecko dojrzewa fizycznie, psychicznie i umysłowo do tego, by nauczyć się mówić. Jeśli zaburzony jest rozwój w jakimś obszarze, prawdopodobne jest, że i mowa nie będzie rozwijała się prawidłowo. Rozwój mowy wiąże się z rozwojem zmysłowo-ruchowym. Umiejętność spostrzegania bodźców w otoczeniu i świadomego kontrolowania własnych ruchów determinuje rozwój mowy. Już niemowlęta zwracają głowę w stronę źródła dźwięku. Wydawanie dźwięków wymaga odczuwania i kontrolowania napięcia bardzo wielu mięśni w okolicy ust. Przy mówieniu używamy około 180 mięśni, które ćwiczone są przez dziecko od urodzenia np. poprzez krzyk, ssanie piersi itd. Znajomość własnego ciała i odczuć z niego płynących pomaga dziecku lepiej rozumieć i nazywać świat. Koordynacja i umiejętność planowania ruchu pozwalają pojąć stosunki przestrzenne i nauczyć się je nazywać przy pomocy m.in. przyimków. Znajomość odczuć własnego ciała pozwala nauczyć się nazywać odczucia (zimno, głód), a także uczucia (radość, wściekłość), zarówno własne, jak i innych ludzi. Rozwój umysłowy, a także pamięć umożliwia przypominanie sobie, rozpoznawanie, rozróżnianie, kojarzenie i kategoryzowanie. Dziecko uczy się łączyć słowa z ich znaczeniem. Następnie porządkuje świat w sposób coraz bardziej złożony i abstrakcyjny, pojmuje np., że krowa i koń to zwierzęta, a szafa i stół to meble. Rozwój społeczno-emocjonalny pozwala rozwijać więzi z innymi ludźmi, ufać im i przez to czuć się bezpiecznie. Więź z bliskimi osobami jest warunkiem nabywania mowy, bo właśnie od nich dziecko się jej uczy. Czynniki wpływające na rozwój mowy przedstawione zostały na schemacie 1.

Schemat 1: Sieć czynników wpływających na rozwój mowy

Źródło: Stręć 2006: 15–16.

Procesy rozwojowe we wszystkich opisanych powyżej obszarach są ze sobą ściśle powiązane. Jeśli w którejś sferze pojawiają się zaburzenia, mogą one wpływać na rozwój innych sfer, w tym także mowy. Dlatego rozwój mowy u dziecka i jego ewentualne zaburzenia należy zawsze rozpatrywać w kontekście całościowego rozwoju dziecka (Stręć 2006: 15–16). Rozwój mowy u dzieci przebiega początkowo prawie tak samo, niezależnie, czy uczą się jednego, czy dwóch języków. Każde nowo narodzone dziecko jest potencjalnie zdolne do nauczenia się każdego języka. Niemowlęta do około 10. miesiąca życia potrafią rozpoznawać wszystkie dźwięki występujące w ludzkiej mowie, dopiero potem specjalizują się w tych występujących w języku otoczenia. Proces nabywania języka trwa kilka lat i dokonuje się w następujących po sobie fazach, które są prawdopodobnie takie same dla wszystkich dzieci, niezależnie, w jakim języku dorastają. W rozwoju mowy obserwuje się duże różnice indywidualne pomiędzy dziećmi. Niektóre uczą się szybciej, inne wolniej. Dzieci mają różny zasób słownictwa,

wymowę, a także umiejętność budowania zdań. Rozwój mowy zaczyna się od krzyku, który dla opiekunów jest sygnałem dyskomfortu niemowlęcia. Po kilku tygodniach można już zaobserwować, że krzyk dziecka różni się zależnie od sytuacji. W pierwszych dwóch miesiącach życia niemowlę wydaje szereg różnych dźwięków, które mają raczej przypadkowy charakter. W 2. lub 3. miesiącu dzieci zaczynają fazę głużenia. Chodzi tutaj o wielokrotnie rytmiczne powtarzające się szeregi dźwięków o charakterze sylab. Faza głużenia jest podobna u wszystkich dzieci, głużą także dzieci niesłyszące. W 6. miesiącu życia pojawia się gaworzenie. Powtarzające się sylaby rozpoznawalne w gaworzeniu dziecka są coraz bardziej podobne do mowy otoczenia. Dzieci niesłyszące nie gaworzą. Około 8.–9. miesiąca dzieci zaczynają rozumieć mowę. W okolicach pierwszych urodzin wypowiadają pierwsze słowa, które mają znaczenie i używane są coraz bardziej sensownie. Dziecko dorastające dwujęzycznie, uczy się w tym czasie słów z obu języków. Zapamiętuje te, które są prostsze albo które częściej słyszało. Prawdopodobnie nie rozpoznaje jeszcze, że otaczają je dwa języki. Dzieci w wieku 1,5 do 2 lat mają coraz większy zakres słownictwa i zaczynają budować proste zdania z dwóch albo trzech słów. W zdaniach tych słowa stoją po prostu jedno za drugim np. „mama am”, „tata nie ma”. U dwujęzycznych pierwsze zdania pojawiają się często w obu językach równocześnie. Około 2. roku życia dwujęzycznie wychowywane dzieci zaczynają zauważać, że wokół nich mówi się w dwóch różnych językach. Od połowy 3. roku życia zaczynają budować zdania wielowyrazowe. Zakres słownictwa bardzo szybko się powiększa. W tym czasie dzieci dostrzegają, że w języku są reguły i zaczynają stosować je we wszystkich sytuacjach, nawet jeżeli wcześniej już prawidłowo używały nieregularnych form. Dzieci mówią więc „piesa” zamiast „psa”, albo „wesłem” zamiast „wszedłem”. Dwujęzycznie wychowywane trzylatki zaczynają budować prawidłowe zdania w obu językach, w tym czasie często pojawia się mieszanie języków. Niektóre dzieci interesują się, jak można to samo słowo powiedzieć w drugim języku. W wieku 3,5 lat dwujęzyczne dzieci używają już zwykle odpowiedniego języka w kontakcie z poszczególnymi osobami, niektóre potrafią nawet tłumaczyć. Czterolatki umieją artykułować prawie wszystkie głoski, dysponują dużym zakresem słownictwa, znają przyimki, nazwy kolorów, zaimki osobowe i niektóre pojęcia abstrakcyjne. Potrafią opisać obrazek albo opowiedzieć prostą historyjkę. W wieku 6 lat dziecko wymawia już prawie wszystkie głoski, a także połączenia głosek, dysponuje dużym zakresem biernego i czynnego słownictwa z wieloma pojęciami abstrakcyjnymi i nadrzędnymi. Zdania budowane są na ogół poprawnie. Dziecko potrafi wyrazić złożone ciągi myślowe za pomocą słów. Wraz ze zwiększaniem się zakresu słownictwa w obu językach, dwujęzyczne dzieci w coraz mniejszym stopniu mieszają języki. Do około 6.–13. roku życia można przyswoić drugi język tak jak ojczysty. Wysoka kompetencja w pierwszym języku jest pomocna przy uczeniu się kolejnego. Dzięki pierwszemu językowi dzieci wiedzą już, że język rządzi się regułami, które trzeba odkryć

i opanować. Nauka drugiego języka w wieku dziecięcym zwykle przebiega szybciej niż pierwszego (Stręk 2006: 18–9).

Bilingwizm a rozwój poznawczy dziecka przedszkolnego

W świetle współczesnych badań naukowych prowadzonych na całym świecie, m.in. w Kanadzie, Stanach Zjednoczonych, Niemczech, Hiszpanii czy krajach skandynawskich, uznaje się, że wczesny kontakt z drugim językiem wpływa pozytywnie na rozwój poznawczy i rozwój myślenia oraz bardzo korzystnie wpływa na rozwój pierwszego języka (por. https://www.francoisgrosjean.ch/blog_en.html [dostęp: 10.01.2020]). Analizując związek między rozwojem poznawczym a dwujęzycznością, należy powołać się na hipotezę współzależności języków (*developmental interdependence hypothesis*) kanadyjskiego badacza J. Cumminsa (Cummins 1982: 37). Według niego to, jaki wpływ dwujęzyczność będzie wywierać na rozwój poznawczy, zależy od stopnia opanowania każdego z języków przez dziecko. Cummins wyróżnił trzy poziomy, nazwane przez niego progami, które określają stopień opanowania języków i jego wpływ na rozwój intelektualny dziecka (Stręk 2006: 27):

- próg pierwszy (najniższy poziom) stanowi dwujęzyczność zubożająca, polegająca na tym, iż dzieci nie mają wystarczających umiejętności w żadnym z obu języków, co bardzo negatywnie wpływa na ich rozwój poznawczy;
- próg drugi (średni poziom) to sytuacja dwujęzyczności zdominowanej, na tym poziomie dziecko posiada umiejętności odpowiednie do wieku w jednym z dwóch języków, co może pozytywnie albo negatywnie wpływać na ich rozwój poznawczy;
- próg trzeci (najwyższy poziom) nazywany dwujęzycznością wzbogacającą, polega na tym, iż dziecko opanowało oba języki na poziomie odpowiednim do wieku, perfekcyjnym w mowie i piśmie, co ma pozytywny wpływ na jego rozwój poznawczy.

Dodatkowo dzieci, które dorastają w stymulującym, dwujęzycznym środowisku, częściej niż inne zastanawiają się nad istotą języka, porównują języki ze sobą i bardziej świadomie ich używają. Już bardzo wczesnie odkrywają one, że istnieje więcej języków i interesują się nimi. Niektórzy twierdzą, że u osób dwujęzycznych rozwija się bardziej skomplikowana struktura inteligencji, że są one bardziej twórcze pod względem językowym, pomysłowe i oryginalne niż osoby jednojęzyczne (Sala-Suszyńska 2016: 136). W stosunku do innych osób są bardziej tolerancyjne, otwarte i gotowe dostosować się do sytuacji. Ponadto dwujęzyczność stwarza dobre podstawy nabywania w przyszłości kolejnych języków obcych, co potwierdzają zarówno badania na gruncie glottodydaktyki, jak i neurolingwistyki (Aleemi 1991: 51). Co więcej, wyniki badań nad dwujęzycznością ukazują przewagę osób bilingwalnych w dziedzinie myślenia analitycznego

i metajęzykowego. Osoby dwujęzyczne mają lepszą niż osoby monolingwalne zdolność oceny gramatyczności zdań, reagują większą wrażliwością na relacje semantyczne pomiędzy słowami, potrafią efektywniej analizować swoją wiedzę i język oraz kontrolować mentalne procesy przetwarzania informacji językowej. Liczne badania dowodzą również, że dzieci dwujęzyczne przejawiają silniejszą wrażliwość językową w rozumieniu znaczeń słów i zwrotów, podtekstów, porównań, przenośni. Odkryto też pozytywną zależność pomiędzy dwujęzycznością a kreatywnym myśleniem dzieci (Czykwin, Misiejuk 1998: 95). U podstaw teorii stylów myślenia odnoszących się do współzależności między sposobem myślenia a dwujęzycznością są hipotezy, że umiejętność posługiwania się dwoma lub więcej językami może wzmacniać biegłość, elastyczność i oryginalność myślenia. Warte podkreślenia jest również to, że osoby dwujęzyczne wykazują doskonałe zdolności tłumaczeniowe (Baker 1993: 24–25).

Z punktu widzenia zarówno psychologii, jak i fizjologii, dwujęzyczność wpływa pozytywnie na aktywność jednostki (Szkolak-Stępień 2016: 76). Na proces nabywania pierwszego i kolejnego języka ma wpływ spłot czynników biologicznych i środowiskowych: system pierwszego języka, sprawności kognitywne związane z wiekiem, system drugiego języka, warunki związane z nauczaniem, sposób, intensywność i czas kontaktu z drugim językiem, czynniki osobiste — motywacja, integracja społeczna (Zangl, Peltzer-Karpf 1998: 2). M. Kania podkreśla, że „kontekst nabywania języka w przypadku dzieci jest inny niż w przypadku nauki języka przez osoby dorosłe. Inne są ich osobiste predyspozycje, sprawności kognitywne, emocjonalne i psychologiczne aspekty rozwoju językowego” (Kania 2013: 101). Dzieci mają cechy, których brakuje dorosłym. Są to: „plastyczność organów wymowy, spontaniczność, brak lęku przed mówieniem, skłonność do szybkiego przystosowania się do nowych sytuacji, chęć podejmowania ryzyka, ufność, aktywność. Dzieci koncentrują się przez krótki czas, charakteryzuje je pamięć mechaniczna, szybko zapominają to, czego się nauczyły, nie potrafią jeszcze czytać ani pisać” (Komorowska 2005: 120–121). Różnice związane z przyswajaniem języka związane są również ze stylem nabywania języka i stosowanymi przez dzieci strategiami. Niektóre z nich reprezentują referencjalny styl przyswajania języka, co oznacza, że szybko nabywają słownictwo i stosują je niezależnie od kontekstu, dokonują analizy języka, który słyszą, potrafią uogólniać reguły gramatyczne oraz tworzą nowe słowa w celu opisania otaczającej je rzeczywistości. Słownik dzieci reprezentujących styl referencjalny charakteryzuje się dużą liczbą rzeczowników i słów dotyczących przedmiotów. Inne dzieci przyswajają język w sposób ekspresyjny, co oznacza, że stosują wyrazy niefleksyjne, zapamiętują słowa w kontekście, uczą się dłuższych wypowiedzi i nie analizują ich, łączą wyrazy niefleksyjne, co sprawia, że trudno je czasem zrozumieć, imitują usłyszane wypowiedzi. Dzieci reprezentujące styl ekspresyjny mają w swoim słowniku różne rodzaje słów, charakteryzuje je pragmatyczne zastosowanie języka. Oba style zaliczane są do kognitywnych sposobów nabywania

języka. Style przyswajania języka występują przejściowo, ale obydwa prowadzą do tego samego celu – komunikacji. Odpowiedni styl kognitywny związany jest ze sposobem komunikacji podejmowanym przez rodziców. Matki dzieci reprezentujących styl referencjalny rozmawiają z dziećmi często o obiektach, natomiast interakcje z dziećmi reprezentującymi styl ekspresyjny charakteryzują się tym, że rozmowy odbywają się w trakcie wydarzeń, o których jest mowa. Dzieci charakteryzujące się stylem referencjalnym to zwykle dziewczynki z rodzin o wysokim statusie socjoekonomicznym. Wśród dzieci reprezentujących styl ekspresyjny przeważają chłopcy. Większość z nich to dzieci urodzone jako kolejne dziecko w uboższej rodzinie. Dzieci te nabywają słowa wolniej i mają gorszą artykulację (Kania 2013: 104–105).

Podsumowując, należy podkreślić, że dzieci w wieku przedszkolnym mają empiryczne podejście do świata, poznają go wszystkimi zmysłami; poszerzają swoją wiedzę i umiejętności głównie poprzez działanie, które zawsze jest pewną formą zabawy. Dlatego zajęcia językowe powinny dostarczać im jak najwięcej okazji do poznawania i przyswajania języka podczas aktywnego badania świata w formie zabawy. Ważne są ćwiczenia stymulujące ich wszechstronny rozwój. Powinny one zawierać elementy ruchu, dźwięku i obrazu. Nauka języka w okresie przedszkolnym bardzo silnie stymuluje rozwój ogólnej inteligencji dziecka (por. <http://www.p118.przedszkola.net.pl/programy/program-nauczania-jezyka-angielskiego.html> [dostęp: 10.12.2019]). W okresie edukacji przedszkolnej dziecko zdobywa dużo nowych umiejętności, również w zakresie nauki języka angielskiego – poznaje wiele nowych słów i struktur, nabywa umiejętności rozumienia ze słuchu oraz bardzo podstawowego porozumiewania się. Korzyści wynikające z tego, że dziecko posługuje się co najmniej dwoma językami, są ogromne. Zostało udowodnione, że dzieci „mają większe zdolności w zakresie trzech podstawowych funkcji języka: komunikowania się, myślenia i poznawania” (Pearson 2008: 41). Zaczynają szybciej rozumieć kulturę, taniec, zabawę i śpiew, postrzegać świat z innej perspektywy, są w stanie wczuć się w rolę obywatela innego kraju, co budzi empatię. Osiągnięcia poszczególnych dzieci są oczywiście zróżnicowane; każde dziecko rozwija i uczy się w swoim tempie, które zależy od wielu czynników, m.in. osobowości dziecka, czy też jego preferencji w uczeniu się.

Założenia metodologiczne badań własnych

Każda dyscyplina naukowa, również pedagogika, podejmuje różnorodne badania w celu poszerzenia wiedzy na określony temat, co jednocześnie przyczynia się do jej rozwoju. Realizacja badań wymaga zaplanowania szeregu działań, zgodnie z określoną kolejnością, co zapewnia o ich rzetelności oraz prawdziwości. Poniżej zostaną one pokrótce scharakteryzowane.

Przedmiotem badań uczyniono dwujęzyczność sukcesywną dzieci 6-letnich w procesie wychowania przedszkolnego. Natomiast jako cel wyznaczono poznanie poziomu rozwoju poznawczego oraz emocjonalno-społecznego dzieci dwujęzycznych. W tym kontekście podjęto również działania zbadania stopnia rozwoju językowego dzieci bilingwalnych. Problem główny przybrał postać następującego pytania: Jaki jest poziom rozwoju 6-letnich dzieci dwujęzycznych w placówkach wychowania przedszkolnego?

Z tak sformułowanego pytania głównego zostały wyłonione następujące zagadnienia szczegółowe:

- Jaki jest poziom rozwoju poznawczego dzieci dwujęzycznych?
- Jaki jest poziom rozwoju społeczno-emocjonalnego dzieci dwujęzycznych?
- Jaki jest stopień rozwoju językowego dzieci bilingwalnych?

W celu pozyskania materiału badawczego posłużono się metodą indywidualnych przypadków, która w literaturze określana jest również jako „studium indywidualnego przypadku”, „studium przypadku”, „historia przypadku” czy „analiza przypadku”. Jest to sposób badań, który sprowadza się do analizy albo pojedynczych losów ludzkich zaangażowanych w pewne sytuacje o charakterze wychowawczym, albo określonych zjawisk wychowawczych w kontekście pojedynczych ludzkich biografii z orientacją na sporządzenie diagnozy zjawiska bądź przypadku, po to, aby móc powziąć odpowiednie czynności terapeutyczne (Bodanko 2012: 178). W ramach metody wykorzystano dwie techniki: obserwacji oraz analizy dokumentów. Obserwacja dzieci 6-letnich przebiegała podczas ich pobytu w przedszkolu, w czasie czynności samoobsługowych i posiłków, zajęć kierowanych oraz swobodnych zabaw. Dotyczyła czterech dzieci 6-letnich, które uczęszczały do przedszkola anglojęzycznego i najpóźniej w wieku 2,5 lat zaczęto je oswajać i uczyć języka angielskiego, głównie poprzez zabawę, śpiewanie piosenek, recytowanie rymowanek. Obserwacji podlegał obszar rozwoju poznawczego (ze szczególnym uwzględnieniem obszaru językowego) oraz emocjonalno-społecznego wychowanków. Narzędzia badawcze wykorzystywane podczas badań to arkusz obserwacyjny dzieci 6-letnich oraz arkusz do oceny wiedzy i umiejętności języka angielskiego dziecka.

Badania przeprowadzone zostały w placówce prywatnego przedszkola anglojęzycznego „The Oxford Kids”, które znajduje się w Cieszynie. Przedszkole to powstało w 2009 roku i jest jedyną placówką w regionie, która przeprowadza codzienne blok zajęć z języka angielskiego przez cztery godziny (średnio od 16 do 20 godzin tygodniowo), pozwalając dzieciom na lepsze poznanie języka obcego, osłuchanie się oraz przyswajanie prawidłowej wymowy, intonacji oraz akcentu. W porannym bloku anglojęzycznym biorą udział wszystkie grupy wiekowe. Nauczyciele podczas tej części stosują zasadę jedna osoba – jeden język. W trakcie trwania tego bloku, język angielski towarzyszy przedszkolakom podczas zajęć, które nazwane zostały *Intensive English*. Nauczyciel angielskiego prowadzi wtedy zajęcia artystyczne, gimnastyczne, twórcze,

plastyczne, słuchanie bajek albo też naukę liczenia i logicznego myślenia. Co więcej, język obcy zintegrowany został z innymi aktywnościami, takimi jak spożywanie posiłków, czynności higieniczne, zabawy swobodne w sali, czy zabawy plenerowe. Od 13:00 zaczyna się blok polskojęzyczny, w którym dzieci przyswajają wiedzę i umiejętności, posługując się językiem polskim.

Badania miały charakter pilotażowy, dlatego nie upoważniają do wyciągania ogólnych wniosków, a raczej skłaniają do refleksji oraz kontynuowania dalszej, bardziej pogłębionej eksploracji analizowanego zagadnienia.

Poziom rozwoju dzieci dwujęzycznych w grupie przedszkolnej – wyniki badań

Na podstawie obserwacji czworga dzieci 6-letnich: Pauliny, Konrada, Kacpra i Pawła, dokonano ich charakterystyki, uwzględniając sferę poznawczą i społeczno-emojonalną. Biorąc pod uwagę wiek dzieci i brak u nich pełnej gotowości do podjęcia nauki pisania i czytania, szczególną uwagę, jeśli chodzi o rozwój językowy, zwrócono przede wszystkim na sprawność słuchania i rozumienia, a w drugiej kolejności na sprawność mówienia. Chociaż dzieci 6-letnie zaczynają już pisać i czytać w języku ojczystym, to uczenie tych sprawności w języku obcym na tym etapie nie jest jeszcze zalecane. Nadrzędnym celem jest zainteresowanie dziecka nauką języka angielskiego, uwrażliwienie go na język angielski spotykany w życiu codziennym oraz wykształcenie zachowań sprzyjających przyswajaniu języka, przede wszystkim rozwijanie sprawności rozumienia ze słuchu, umiejętności komunikacji na poziomie wyrazu i prostego zdania oraz wypracowanie gotowości do rozpoczęcia nauki czytania.

Pierwsza z osób badanych, Paulina, ma 6 lat, uczęszcza do przedszkola anglojęzycznego w Cieszynie od 3. roku życia. Jest inteligentną, szczerą oraz miłą dziewczynką, preferuje zajęcia gimnastyczne. Jej rozwój poznawczy jest na wysokim poziomie (64 punkty). Posiada bogaty zasób wiadomości o otaczającym ją świecie (podaje swoje imię i nazwisko, zna swój adres zamieszkania, wie, ile ma lat, wymienia osoby z najbliższej rodziny, wie, czym zajmują się rodzice, w jakim państwie i mieście mieszka, zna nazwę stolicy Polski, rozpoznaje godło i flagę Polski, wymienia nazwy dni tygodnia, pór roku i kolejnych miesięcy. Zna i nazywa wybrane zwierzęta hodowane przez człowieka i zwierzęta dziko żyjące. Ponadto wie, jak bezpiecznie poruszać się po ulicy). Paulina bardzo szybko się uczy. Dziewczynka rozpoznaje i nazywa poszczególne litery, czyta proste wyrazy, poprawnie formułuje pytania i wypowiedzi, rozumie treść obrazków oraz dostrzega na nich podobieństwa i różnice, odtwarza podany wzór, klasyfikuje przedmioty według podanego kryterium, prawidłowo określa stosunki przestrzenne, orientuje się w schemacie własnego ciała, powtarza z pamięci krótki

tekst, rozumie treść wysłuchanego tekstu, jest zainteresowana podejmowaniem prób pisania, chętnie śpiewa, rozpoznaje i nazywa cyfry od 0 do 10, dodaje i odejmuje w zakresie 10 na konkretach i w pamięci, aktywnie uczestniczy w zajęciach z języka obcego. Zazwyczaj koncentruje się na wykonywanym zadaniu, wytrwale pracuje i doprowadza prace do końca.

Rozwój społeczno-emocjonalny jest natomiast na przeciętnym poziomie (dziewczynka uzyskała odpowiednio 8 i 6 punktów). Bawi się w grupie, określa swoje potrzeby, stara się być samodzielna. Nawiązuje relacje z rówieśnikami, współdziała z nimi w zabawie. Czasem pojawiają się trudności w akceptowaniu potrzeb innych, nie zawsze przestrzega norm czy zasad przyjętych przez grupę. Nie lubi wykonywać i stosować się do poleceń nauczycieli, rzadko dba o czystość oraz estetykę wokół siebie. W szanowaniu własności osobistych i społecznych, w udzielaniu pomocy innym, radzeniu sobie z niepowodzeniami, stresem, a także w przestrzeganiu zasad bezpieczeństwa podczas zabawy, jest zdyscyplinowana. Używa zwrotów grzecznościowych, odpowiednio zachowuje się w różnych sytuacjach w przedszkolu. Zazwyczaj stara się panować nad swoimi emocjami i przeżywa je w sposób akceptowalny dla innych. Podejmuje samodzielne decyzje dotyczące swoich działań i wyborów.

Poziom wiedzy i umiejętności Pauliny w zakresie znajomości języka angielskiego jest wysoki. Szybko zapamiętuje nowo poznane słowa, rozumie i wykonuje większość prostych poleceń: usiądź (np. na krześle), wstań, podaj (np. książkę), idź (np. do łazienki), połóż (np. kredki), podskocz (np. dwa razy), narysuj (np. kota), podnieś (np. klocek), umyj (np. ręce), zjedz (np. jabłko), napij się (np. wody), zaśpiewaj piosenkę. Doskonale radzi sobie z zapamiętywaniem krótkich rymowanek. Rozumie i stosuje zwroty grzecznościowe: dziękuję, przepraszam. Posiada bogate słownictwo dotyczące nazw części ciała, członków rodziny, części garderoby. Prawdłowo nazywa dni tygodnia, liczby w zakresie 1–10, kolory. Ponadto zna nazwy oznaczające czynności, owoce i warzywa, przedmioty. Sprawność mówienia również jest na wysokim poziomie. Prawdłowo wymawia słowa i zwroty, recytuje krótkie teksty piosenek i rymowanek. Zabawnie odgrywa krótkie scenki sytuacyjne, dialogi i historyjki obrazkowe. Radość sprawia jej pochwała nauczyciela, gdy prawidłowo sformułuje zdanie. Coraz częściej wypowiada się pełnymi zdaniami i stara się komunikować swoje potrzeby w obcym języku. Podczas zabaw dowolnych często śpiewa piosenki, które poznała w przedszkolu.

Kacper ma 6 lat, uczęszcza do przedszkola anglojęzycznego w Cieszynie, w którym od 3 lat oswaja się z językiem angielskim i uczy się go poprzez zabawę. Jest wesołym oraz energicznym chłopcem. Uwielbia bawić się samochodami i z kolegami organizują wspólne wyścigi. Kacper charakteryzuje się wysokim poziomem rozwoju poznawczego (58 punkty). Posiada rozległą wiedzę ogólną, prawidłowo buduje wypowiedzi pod względem gramatycznym i logicznym, poprawnie artykułuje wszystkie głoski, mówi płynnie, uważnie słucha innych, odpowiada na pytania. Interesuje się książkami,

z łatwością opisuje treść obrazków, dostrzega na nich różnice i podobieństwa, rozumie treść wysłuchanego tekstu i powtarza z pamięci krótki fragment, rozpoznaje i nazywa litery, podejmuje samodzielne próby kreślenia znanych liter i cyfr, czyta wyrazy. Kłasyfikuje przedmioty wg zauważonej reguły, kontynuuje sekwencje, określa położenie przedmiotów w przestrzeni wg podanych kryteriów, rozróżnia stronę lewą i prawą, wyznacza wynik dodawania i odejmowania, określa równoliczność dwóch zbiorów poprzez samodzielne ich przeliczanie, rozpoznaje oraz nazywa cyfry od 0 do 10, lubi śpiewać piosenki z dziecięcego repertuaru, improwizuje ruchem i gestem, podejmuje rolę w zabawach parateatralnych.

Wysoki poziom obejmuje również rozwój społeczno-emocjonalny. Kacper grzecznie zwraca się do innych, zna swój adres i narodowość, przestrzega zasad w grupie, określa swoje potrzeby, kończy rozpoczętą pracę, chętnie udziela pomocy, wie co jest dobre, a co złe, nie ocenia innych na podstawie wyglądu, szanuje własność osobistą i społeczną, dba o czystość i estetykę wokół siebie, przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas zabawy z innymi. Nadal jednak pojawiają się u chłopca problemy z nazywaniem swoich emocji oraz radzeniem sobie z porażkami, czy stresem.

Kacper językiem angielskim posługuje się bardzo sprawnie, ma bogate słownictwo. Jego poziom wiedzy i umiejętności w zakresie języka angielskiego jest wysoki. Rozumie i używa nazw zabawek, członków rodziny i przedmiotów z najbliższego otoczenia, kolorów, zwierząt, środków lokomocji, części ciała, produktów spożywczych, zawodów, pór roku. Zna wiele angielskich słów, ponieważ słyszy je również w domu – w bajkach, piosenkach, czy programach komputerowych. Nie sprawia mu trudności posługiwanie się liczbami w zakresie 1–10. Powtarza frazy ze znanych mu bajek i kreskówek angielskich. Sprawność słuchania i rozumienia u chłopca jest na wysokim poziomie. Rozumie krótkie polecenia nauczyciela i właściwie werbalnie lub pozawerbalnie, na nie reaguje. Chłopiec często zgłasza się do odpowiedzi lub zadaje pytania nauczycielkom, by poznać nowe angielskie wyrazy bądź dowiedzieć się więcej o kulturze innych krajów. Odpowiada na pytania nauczyciela. Potrafi zbudować prostą i krótką wypowiedź dotyczącą siebie, rodziny, zabawek itp. Nie ma problemu z wyrażaniem preferencji i upodobań (*I like cherries and apples*), z wyrażaniem sugestii i propozycji (*Will you play?*), chęci i niechęci (*I want to sing with you / I don't want to sing with you*), prośby (*Can you help me?*). Nazywa uczucia (*I'm so happy! Monkey is sad*). Rodzice wspierają jego rozwój językowy, czytając mu bajki, śpiewając piosenki i kołysanki po angielsku.

Paweł ma 6 lat, od 3 lat uczęszcza do przedszkola anglojęzycznego w Cieszynie. Jest miłym i spokojnym dzieckiem. Chętnie zawiera nowe znajomości, jest lubiany przez rówieśników w grupie. Rozwój poznawczy u chłopca jest na przeciętnym poziomie (50 punktów). Rozumie treść obrazka i dostrzega różnice i podobieństwa, jednak nie dostrzega związków przyczynowo-skutkowych oraz nie różnicuje dźwięków

dochodzących z otoczenia. Poprawnie artykułuje głoski, ale nie potrafi wypowiadać się spontanicznie i poprawnie formułować wypowiedzi oraz pytań. Rozumie pytania oraz polecenia nauczycieli, a także treść wysłuchanego tekstu. Powtarza z pamięci krótki tekst, ale trudność sprawia mu rozpoznawanie i nazywanie liter, czytanie wyrazów, nie jest zainteresowany podejmowaniem prób pisania. Z łatwością odtwarza dany wzór, orientuje się w schemacie własnego ciała, prawidłowo określa stosunki przestrzenne, jednak określenie kierunków, dostrzeganie rytmu i kontynuowanie go sprawia chłopcu kłopot. Mimo trudności w różnicowaniu poszczególnych liter, rozpoznawanie i nazwanie cyfr od 0 do 9, dodawanie i odejmowanie w zakresie 10 nie sprawia mu trudności. Paweł chętnie śpiewa, ale nie przepada za udziałem w zabawach parateatralnych, w których nie podejmuje się odgrywania roli. Aktywnie uczestniczy w zabawach konstrukcyjnych i zajęciach gimnastycznych.

Paweł również wykazuje przeciętny poziom rozwoju społeczno-emocjonalnego (za poszczególne umiejętności podlegające ocenie w każdej z tych sfer rozwoju uzyskał po 7 punktów). Chłopiec z szacunkiem odnosi się do dorosłych, współdziała z rówieśnikami w zabawie, zna swój adres i wie, jakiej jest narodowości, oraz ma poczucie bycia członkiem grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej. Chętnie bawi się w grupie, akceptuje potrzeby dzieci o zróżnicowanych potrzebach intelektualnych i fizycznych, określa swoje potrzeby, przestrzega norm obowiązujących w grupie oraz stosuje się do poleceń nauczycieli. Paweł szanuje własność osobistą i społeczną, chętnie pomaga kolegom, stara się być samodzielny, zazwyczaj kończy rozpoczętą pracę i orientuje się w tym, co dobre i co złe. Nadal trudność sprawia mu utrzymanie czystości i estetyki wokół siebie, nieocenianie innych na podstawie wyglądu, nazywanie swoich uczuć oraz radzenie sobie z niepowodzeniami, stresem. Jego problemy z emocjami mogą wynikać z tego, że chłopiec jest jedynakiem. Rodzice i dziadkowie, u których spędza dużo czasu, starają się robić wszystko, aby nie czuł się samotny, przez co rozpieszczają syna i wnuka.

U Pawła znajomość języka angielskiego jest na przeciętnym poziomie. Rozumie proste polecenia i właściwie na nie reaguje. Często odpowiada na pytania nauczyciela za pomocą pojedynczych słów. Nie zawsze potrafi poprawnie powtórzyć wypowiedź nauczyciela, zwłaszcza gdy jest ona nieco dłuższa. Chłopiec potrafi nazwać małą liczbę przedmiotów i obiektów z najbliższego otoczenia, jednak większość słów i zdań jest nieprawidłowo wypowiedziana pod względem gramatycznym i fonologicznym. Czasem ma kłopoty ze skupieniem się i wtedy czuje się trochę zagubiony. Paweł stara się komunikować swoje potrzeby w języku angielskim, jednak przez liczne pomyłki rezygnuje z częstych odpowiedzi. Częste błędy i trudności nie zniechęcają chłopca do dalszej nauki. Nauczycielki, widząc jego starania, wciąż go motywują i chwala za każde poprawnie wypowiedziane słowo bądź zdanie oraz motywują do spontanicznych

wypowiedzi. Mimo błędów w wymowie, Paweł nie miesza w wypowiedzi słów polskich i angielskich.

Ostatni chłopiec, Konrad, jest odpowiedzialnym i miłym chłopcem, jednak jeśli zdarzy się coś nie po jego myśli, najczęściej zaczyna płakać i krzyczeć. Jego rozwój poznawczy jest na przeciętnym poziomie (51 punktów). Chłopiec z łatwością dostrzega związki przyczynowo-skutkowe, różnicuje dźwięki, uwielbia bawić się we wskazywanie różnic i podobieństw na obrazkach, rozpoznaje i nazywa litery, jednak pojawia się trudność w czytaniu wyrazów. Rozumie treść wysłuchanego tekstu i potrafi powtórzyć go z pamięci, ale często ma problem z rozumieniem pytań i poleceń nauczyciela oraz poprawnym formułowaniem pytań i odpowiedzi. Konrad klasyfikuje przedmioty, orientuje się w schemacie własnego ciała, prawidłowo określa stosunki przestrzenne i kierunki. Chłopiec nie lubi śpiewać i uczestniczyć w zabawach parateatralnych.

Poziom rozwoju społeczno-emocjonalnego jest na wysokim poziomie (10 i 11 punktów). Konrad grzecznie zwraca się do innych, wie, jakiej jest narodowości, ma poczucie bycia członkiem wspólnoty narodowej i etnicznej, chętnie bawi się w grupie, przestrzega zasad i zawartych umów, stosuje się do poleceń nauczycieli, potrafi określić swoje potrzeby, akceptuje potrzeby dzieci o zróżnicowanych możliwościach intelektualnych i fizycznych, nie ocenia innych na podstawie wyglądu. Chłopiec jest bardzo dojrzały jak na swój wiek, panuje nad swoimi emocjami, adekwatnie do sytuacji reaguje na smutek, płacz, radość osób z otoczenia. Ma świadomość, że należy szanować własność osobistą oraz innych, chętnie pomaga kolegom i koleżankom, dba o czystość i estetykę wokół siebie, orientuje się w tym, co dobre i co złe. Używa zwrotów grzecznościowych, odpowiednio zachowuje się w różnych sytuacjach, uczestniczy we wszystkich zajęciach organizowanych przez nauczyciela.

Umiejętności chłopca w obszarze języka angielskiego, zarówno w zakresie słuchania, jak i mówienia, są na przeciętnym poziomie. Konrad lubi poznawać nowe słowa, aktywnie uczestniczy w zajęciach. Chętnie uczy się nowych piosenek i rymowanek, lecz często nieświadomie miesza słowa angielskie i polskie w swoich wypowiedziach. Rozumie bardzo proste polecenia i reaguje na nie. Rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami. Popelnia liczne błędy podczas formułowania wypowiedzi, jednak każdą uwagę nauczycielki stara się zapamiętać. Chłopiec lepiej rozumie, co do niego się mówi po angielsku, niż odpowiada w tym języku. Zazwyczaj odpowiada pojedynczymi wyrazami na proste pytania. Pewne funkcje czy sytuacje komunikacyjne typu: przywitanie, pożegnanie; przedstawienie siebie i innych; nazywanie części ciała; rozmawianie o umiejętnościach, liczenie i użycie liczb: 1–10; opisywanie codziennych czynności nie stanowią dla niego trudności. Rodzice, według zaleceń nauczycielki, codziennie ćwiczą z chłopcem nowo poznane słowa i frazy w przedszkolu, aby pomóc

mu w przyswajaniu sobie tego słownictwa oraz śpiewają wspólnie piosenki czy oglądają ulubione kreskówki Konrada.

Na podstawie powyższej analizy można przyjąć, iż dzieci w przedszkolu anglojęzycznym cechuje wysoki lub przeciętny poziom rozwoju poznawczego, a także społeczno-emocjonalnego. Żadne z badanych dzieci nie charakteryzuje w którymkolwiek wymienionym obszarze poziom niski. Zbiorcze wyniki obserwacji zamieszczone są w tabeli 1.

Tabela 1. Poziom rozwoju dzieci 6-letnich – podsumowanie

Poziom kompetencji	Zakres punktowy	Emocjonalny obszar rozwoju dziecka				Zakres punktowy	Społeczny obszar rozwoju dziecka				Zakres punktowy	Poznawczy obszar rozwoju dziecka			
		Paulina	Kacper	Paweł	Konrad		Paulina	Kacper	Paweł	Konrad		Paulina	Kacper	Paweł	Konrad
Wysoki	8–11		11		11	9–12		11		10	55–66	64	58		
Przeciętny	6–7	6			7	6–8	8			7	45–54			50	51
Niski	3–5					3–5					33–44				
Bardzo niski	2 i mniej					2 i mniej					32 i mniej				

Źródło: opracowanie własne

Sprawności językowe w zakresie słuchania i mówienia w języku angielskim również są na wysokim lub przeciętnym poziomie. Szczegółowe wyniki prezentuje tabela 2, gdzie poziom A oznacza w pełni opanowaną umiejętność, B – to fragmentaryczne opanowanie umiejętności, a C wskazuje na umiejętność nieopanowaną lub taką, która wymaga intensywnego ćwiczenia.

Tabela 2. Arkusz do oceny wiedzy i umiejętności języka angielskiego dziecka

Wiedza i umiejętności dziecka					
	Dziecko:	Paulina	Kacper	Paweł	Konrad
Znajomość słów i struktur językowych	opanoowało zakres słownictwa wprowadzanego na zajęciach;	A	A	B	B
	nazywa przedmioty/zwierzęta, o których uczyło się na zajęciach;	A	A	B	A
	rozumie i poprawnie stosuje zwroty, np. <i>I like...</i> , <i>Let's...</i> ;	A	A	B	B
Słuchanie	rozumie polecenia nauczyciela;	A	A	B	A
	rozumie ogólny sens historyjek i scenek prezentowanych podczas zajęć;	A	A	B	A
	wychwytuje proste informacje ze słuchanych tekstów;	A	A	B	A
Rozmowa	odpowiada twierdząco lub przecząco na pytania nauczyciela;	A	A	B	A
	samodzielnie zadaje proste pytania według ćwiczonego wzoru;	A	A	B	B
Wypowiedź	nazywa postaci, zwierzęta i rzeczy omawiane na zajęciach;	A	A	B	B
	opowiada samodzielnie, w prostych słowach, o sobie i swoim najbliższym otoczeniu;	A	A	B	B

Wiedza i umiejętności dziecka					
	Dziecko:	Paulina	Kacper	Paweł	Konrad
Umiejętność uczenia się	wykazuje zainteresowanie zajęciami;	A	A	B	A
	jest wrażliwe na brzmienie języka angielskiego;	A	A	B	A
	samodzielnie podejmuje próby rozwiązywania zadań;	A	A	B	B
	radzi sobie z niepowodzeniem, np. chętnie poprawia źle wykonane zadanie;	A	A	C	B
Motywacja	jest aktywne na zajęciach;	A	A	B	A
	chętnie wykonuje zadania, nawet te dodatkowe;	A	A	B	B
Praca w grupie	przestrzega zasad zachowania się w grupie;	B	A	A	A
	podejmuje współpracę z kolegą/koleżanką w parze;	A	A	A	A
	pracuje w grupie;	A	A	A	A
	chętnie pomaga innym.	A	A	A	A

Źródło: opracowanie własne

Zakończenie

Wielu współczesnych rodziców zastanawia się, w jaki sposób zapewnić dziecku lepszy start w dorosłe życie. Jednym z rozwiązań może być wczesna nauka języka obcego. W XXI wieku znajomość języków obcych staje się koniecznością i o tym fakcie nie trzeba już nikogo przekonywać. W przypadku małych dzieci nauka drugiego języka powinna być połączona z dobrą zabawą i sprawiać dziecku radość, tak aby chciało ją kontynuować.

Celem badań było ustalenie poziomu rozwoju czworga 6-letnich, dwujęzycznych dzieci. Obserwując i badając chłopców i dziewczynkę, autorki tego artykułu zastanawiały się, czy wprowadzenie drugiego języka, na tak wczesnym etapie życia dziecka, może ten rozwój zdezorientować, spowodować np. opóźnienia w mowie, czytaniu lub pisaniu. Badane dzieci cechuje jednak wysoki lub przeciętny poziom rozwoju

poznawczego oraz emocjonalno-społecznego, co może sugerować, iż nauka drugiego języka nie stanowi bariery i nie utrudnia ogólnego rozwoju dziecka. Podobne wyniki badań uzyskała trójka naukowców z Bristolu. W 2013 roku dokonali oni przeglądu badań prowadzonych w czasie ostatnich 50 lat, a dotyczących wpływu dwujęzyczności na rozwój mowy dzieci. Ich analiza obejmuje 66 badań, które w 55 przypadkach opisują dzieci normalnie rozwijające się, a 13 wykazuje zaburzenia w dwujęzycznej produkcji mowy. Ponadto badacze wskazywali na zjawisko tzw. pozytywnego transferu, co oznacza, że im dłuższy jest czas ekspozycji dziecka na drugi język, tym szybciej struktury fonologiczne i językowe obydwu języków działają komplementarnie (Hambly, Wren, McLeod, Roulstone 2013).

Wczesna ekspozycja na język obcy nie powoduje również utraty biegłości mowy w języku ojczystym wśród dzieci uczęszczających do dwujęzycznego przedszkola. Naukowcy prowadzili badania porównawcze na hiszpańskich dzieciach, z których jedna grupa uczęszczała do przedszkola dwujęzycznego (hiszpańsko-angielskiego), a druga pozostała w domu. Analizowano głównie trzy komponenty biegłości językowej dziecka, tj. język produktywny, język receptywny oraz złożoność języka. Wyniki badań wskazywały brak jakichkolwiek trudności czy blokad w rozwoju języka ojczystego po okresie ekspozycji dziecka na naukę drugiego języka (Winsler, Diaz, Espinosa, Rodriguez 1999). Ponadto inne badania wykazały korelację między dwujęzycznością a lepiej rozwiniętą kontrolą wykonawczą (zdolnością do kontrolowania niepożądanych zachowań). Zdaniem neuropsychologów, za taki stan rzeczy odpowiedzialne są konieczność zarządzania dwoma językami jednocześnie oraz potrzeba wyboru odpowiedniego języka stosownie do danych okoliczności (por. <https://dziecisawazne.pl/fakty-mity-dotyczące-dwujęzyczności> [dostęp: 18.11.2020]).

Z przedstawionymi powyżej wynikami badań, ukazującymi pozytywne bądź neutralne aspekty dwujęzyczności dziecka w kontekście jego ogólnego rozwoju, kontrastują doniesienia zamieszczone przez szwedzkich naukowców. W swoich badaniach poprosili oni pielęgniarki środowiskowe o wypełnienie ankiety dotyczącej rozwoju dzieci. W tym miejscu należy dodać, iż większość Szwedów posługuje się dwoma językami: szwedzkim i angielskim. Same badania obejmowały 89% szwedzkich dzieci dwujęzycznych w wieku 30–36 miesięcy. Ich wyniki nie są już tak optymistyczne, bowiem 82% pielęgniarek uważało, że rozwój języka u dzieci dwujęzycznych był wolniejszy w porównaniu do dzieci jednojęzycznych. Zaobserwowano również niższą pewność siebie u dzieci bilingwalnych, która najprawdopodobniej była efektem niższych kompetencji językowych (Nayeb, Wallby, Westerlund, Salameh, Sarkadi 2015).

Wyniki badań nie są zatem jednoznaczne. Z pewnością powinny być one dalej prowadzone z uwzględnieniem korelacji pomiędzy rozwojem dzieci jedno- i dwujęzycznych od momentu rozpoczęcia nauki w przedszkolu, aż do jej zakończenia. Badania autorek oraz innych naukowców mogą sugerować, iż wczesny kontakt dziecka

z drugim językiem przynosi więcej korzyści aniżeli zagrożeń. Początkowo mogą pojawić się trudności z zapamiętywaniem słownictwa i opanowaniem języka, co może zniechęcić dziecko do dalszej nauki. Dlatego ważne jest, aby treści nauczania były dostosowane do poziomu rozwoju dziecka, a same zajęcia były realizowane w atrakcyjnej, budzącej ciekawość przedszkolaka formie. Warto zaznaczyć, że aby nauka na etapie przedszkolnym przyniosła efekty, musi być kontynuowana na etapie szkoły podstawowej. Byłoby fatalnie, gdyby dziecko po intensywnym kursie przedszkolnym trafiło do klasy rozpoczynającej dopiero edukację językową. Wówczas może stracić pasję do poznawania tego języka. Wychowanie dwujęzyczne wymaga konsekwencji i wielkiej uwagi rodziców.

Bibliografia

- Aleemi J. (1991). *Zur sozialen und psychischen Situation von Bilingualen*, Frankfurt: Peter Lang.
- Baker C. (1993). *Foundations of bilingual Education and Bilingualism*, Clevedon (England) & Philadelphia: Multilingual Matters.
- Bodanko A. (2012). *Geneza, istota i zastosowanie praktyczne metody indywidualnych przypadków*, „Nauczyciel i Szkoła”, t. 51, nr 1, s. 177–195.
- Cummins J. (1982). *Die Schwellenniveau und die Interdependenz-Hypothese: Erklärungen zum Erfolg zweisprachiger Erziehung*, [w:] J. Swift (red.), *Bilinguale und Multikulturelle Erziehung*, Würzburg: Königshausen&Neumann, s. 34–43.
- Czykwini E., Misiejuk D. (1998). *Dwujęzyczność i dwukulturowość w perspektywie psychopedagogicznej*, Białystok: Trans Humana.
- Dakowska M., Olpińska-Szkiełko M. (red.). (2014). *Edukacja dwujęzyczna w szkole i przedszkolu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej.
- Genesee F. (1991). *Second Language Learning in School Setting Lesson from Immersion*, [w:] A. G. Reynolds (red.), *Bilingualism, Multiculturalism, and Second Language Learning. The McGill Conference in Honour of Wallace E. Lambert*, London: Lawrence Erlbaum Associates, s. 182–202.
- Hambly H., Wren Y., McLeod S., Roulstone S. (2013). *The influence of bilingualism on speech production: a systematic review*, „International Journal of Language & Communication Disorders”, t. 48, nr 1, s. 1–24.
- <https://dziecisawazne.pl/fakty-mity-dotyczace-dwujezycznosci> [dostęp: 18.11.2020]).
- Kania M. (2013). *Wpływ wybranych czynników na rozwój dwujęzyczności dzieci*, „Języki Obce w Szkole”, nr 3, s. 101–105.
- Komorowska H. (2005). *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna Sp. z o.o.

- Nayeb L., Wallby T., Westerlund M., Salameh E. K., Sarkadi A. (2015). *Child healthcare nurses believe that bilingual children show slower language development, simplify screening procedures and delay referrals*, „Acta Paediatrica”, t. 104, nr 2, s. 198–205.
- Olpińska-Szkielko M. (2013). *Wychowanie dwujęzyczne w przedszkolu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej.
- Por. <http://www.p118.przedszkola.net.pl/programy/program-nauczania-jezyka-angielskiego.html> [dostęp: 10.12.2019].
- Por. https://www.francoisgrosjean.ch/blog_en.html [dostęp: 10.01.2020].
- Sala-Suszyńska J. (2016). *Dwujęzyczność jako wyzwanie edukacyjne*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, t. 42, nr 4, s. 131–144.
- Stręk K. (2006). *Jedno dziecko – dwa języki, po polsku i po niemiecku o dwujęzycznym wychowaniu*, Berlin: b.m.w.
- Szkolak-Stępień A. (2016). *Dwujęzyczność a sprawności kognitywne dziecka*, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna”, t. 8, nr 2, s. 73–80.
- Winsler A., Diaz R. M., Espinosa L., Rodriguez J. L. (1999). *When learning a second language does not mean losing the first: bilingual language development in low-income, Spanish-speaking children attending bilingual preschool*, „Child Development”, t. 70, nr 2, s. 349–362.
- Wróblewska-Pawlak K. (2013). *Naturalna dwujęzyczność czyli o dwujęzycznym wychowaniu dzieci*, „Języki Obce w Szkole”, nr 1, s. 88–97.
- Zangl R., Peltzer-Karpf A. (1998). *Die Diagnose des frühen Fremdsprachenerwerbs*, Berlin: Medi-mops.
- Zurer-Pearson B. (2008). *Jak wychować dziecko dwujęzyczne?*, tłum. Z. Wodniecka, K. Chlipalski, Poznań: Media Rodzina.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Martyna Szczotka
Akademia Ignatianum w Krakowie
e-mail: martyna.szczotka@ignatianum.edu.pl

Katarzyna Szewczuk
Akademia Ignatianum w Krakowie
e-mail: katarzyna.szewczuk@ignatianum.edu.pl